

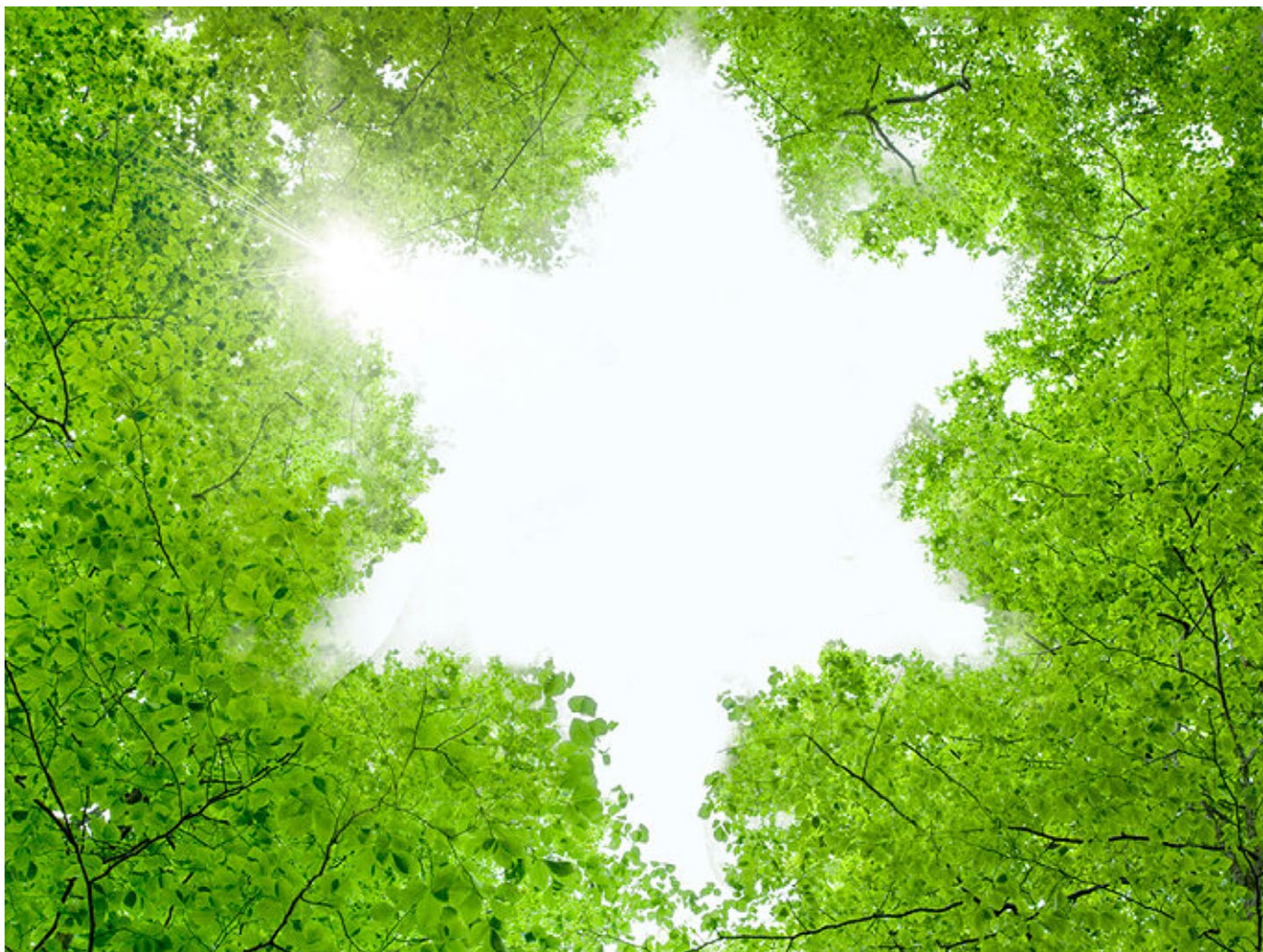
SOFAR

ב"ה

5783. svát, XXV. évfolyam 1. szám, 2023. február

★ A Nyíregyházi Zsidó Hitközség lapja

Tavaszi és őszi a fák lombjain meg az emberek szívében

A természet ritmusa egyszerre beszél elmúlásról és feltámadásról, állandóságról és változásról, mutatja előre évről évre az emberi élet ritmusát.

A szó, amely héberül az évet jelöli, sáná, egyszerre jelent ismétlődést és változást. Az idő múlásának nagyon alapvető kettős tapasztalatát. Ahogy felismerjük a saját vonásaink mögött a szüleinkét, ahogy mi változunk, egyre inkább ők ismétlődnek bennünk és általunk. De fordítva is igaz. Érezzük a távolodásukat is az időben, ahogyan el kell engednünk azokat, akik a legbensőségesebben tartoztak hozzánk, a gyerekeinket. A világ mindig idegen és ismeretlen marad, de időről-időre váratlanul felragyog az otthonosság ismerőssége is benne, egyetlen életünk része a nemzedékek hosszú láncolatának.

A változást jelölik a nagy zsidó zarándokünnepek, a két hosszú, soknapos zarándokünnep, a szukkot, a sátrak ünnepe és a kivonulás

ünnepe, a peszách éppen egymással szemben állnak a zsidó naptárban, napra pontosan fél év távolságra, teliholdkor. Tisri havának és niszán hónapjának tizenötödik napján. Az esős évszak kezdetén és végén. A tavasznak, a feltámadás időszakának és az őszenek, az elmúlás évszakának elején. És két kis ünnepnap is így néz szembe egymással, a tizedik és a negyedik hónap teliholdján, tu bisvát és tu beáv. Svát és áv hónapjának tizenötödike.

A tu egyszerűen erre szolgál, az ünnep napjának megjelölésére. A szó két betűje a héber ábécé kilencedik és hatodik helyén található, kilenc meg hat pedig tizenöt. A tíz és az öt összege kézenfekvőbb lenne, de annak betűi azonosak az Örökkévaló kimondhatatlan nevének kezdőbetűivel. Erre ezek a betűk nem használhatóak.

Áv havának tizenötödik napja jobbra kicsit túl van már a nyár felén. Még általában nagyon erősen süt az augusztusi nap, melegre-kordok ideje szokott lenni a kontinentális égövön az ünnep periódus

sa, de már közben lassan elkezdődik a készülődés az iskolára. Egyre többször kerül szóba a vakáció vége, a zsidó naptár utolsó hónapja, amelyre áv hónapjának tizenötödikétől, a felétől kezdve lassan ráhangolódunk, a próféta szakaszok olvasása már ezt készíti inentől elő, a megtérés hónapja lesz, lelki tréningezés az őszi ünnepekre.

Az idő nagy hamis, mint a szerelem, legizibb, ha épp elhagy, ezt írta az idős Orbán Ottó súlyos betegen, Balassi módján fohász-kodva, Balassi stróf szerkezetét követve, tulajdonképpen a zsidó időszámítást jellemezve is írhatta volna, amely mindannyiunk tapasztalatát segít megérteni.

Áv hó 15. a szerelem ünnepe elsősorban, a belső izzás az ősz és a tél idején. Svátnak a tizenötödik napja még a télre esik bár, de a tél ekkor már, ahol még van, uralma zenitjén lévén, megkezdí a lassú hanyatlást. A fák készülődnek rügyezni. A tartalékaink a belső tűzből kihunyóban, a teremtés megelégedése siet segítségünkre. A külső természet tavaszát jelzi és siettetí az ünnep, a kabalisták szertartása

előírja, hogy a fehér borhoz fokozatosan vörösbort keverjünk, a már nem annyira távoli virágzásra vonatkozó jelként.

A fák újéve természetünnep, mutatja, hogy a zsidóság időszámítása, annak ellenére, hogy reményei történetiek, hogy Messiása a körben forgó időn túlról, a váratlanból és az előre ki nem számíthatóból érkezik majd el mindannyiunkhoz, hogy kapcsolata az Örökkévalóval, a Seregek Istenével merőben személyes, nem szakadt el a természet ismétlései és változásai kínálta időtapasztalattól. A kabala a misztikus egyesülés reményét kapcsolta vele össze, a cionizmus újra Izrael földjének, a fák gyökereit tápláló anyaföldnek az ünnepevé tette újra, a természeti környezet megóvásának utolsó kísérletei az ökológiai tudatosság ünnepevé. Mindezekkel együtt a fák lassú és hosszú idejének és az emberi szív idejének összehangolásáról szólhat érkezése. „Meg kell tanulni itt a fák kimondhatatlan tetteit.” (Nemes Nagy Ágnes: Fák).

Vári György

A purim alap nélküli, tiszta boldogsága

Az ünnep Irving Greenberg rabbi szerint a létezés végtelen bizonytalansága, a dermesztő kiszolgáltatottság és egyedüllét bizonyágáról szól, a világ teljes abszurdításáról. Arról, hogy egészen másként is történhetek volna a dolgok, és bármikor alakulhatnának másképp.

A király, azért, mert a felesége nem mutatkozik lengén táncolva a részeg udvari emberek előtt, elbocsátja őt, és lízingel magának másik feleséget helyette.

Aztán valamilyen szeszélytől vezetve egy önkényeskedő előkelőséget tesz meg kulcsemberevé, aki azért kíván egy népet szöröstől-böröstől kiirtani a birodalomban, amelynek vezető tisztségviselője, mert egyikük, a zsidó Mordeháj nem hajolt meg előtte. A felfordulás idején egy zsidó lány, aki árva, és idáig mindenki azt tehetett vele, amit akart, hirtelen, gyámja előző utasítása ellenére, felvállalja zsidóságát, hívás nélkül bemegy a megdondolás nélkül pusztító zsarnokhoz, aki vonzódik hozzá, és ezért megmenti a népet, előző kedvencét pedig felakasztatja. Marad király, jótevője, Mordeháj pedig tekintélyes ember lesz Eszterrel együtt. A bizarr véletlenek összjátékának köszönhetően egy tökéletesen kiszámíthatatlan módon fenyegető világban.

Nem szeretnénk így hallani a könyv, az ünnep napján felolvasott tekeres összefoglalását szeretett és jól ismertnek vélt hőseinkről, Eszterről és Mordehájáról. Pedig egyetlen ponton sem hamisítja meg, ami történik. A purim nagyon nem felhőtlen örömmünnep, a világ teljes tébolyát mutatja, amelyben a veszély és a megmenekülés esélyei egyformán kiszámíthatatlanok, bármi tulajdonképpen mindannyiunkkal megtörténhet. Az életünket hatalmi önkény és véletlenek irányítják.

Akkor minek örülünk? Annak, hogy élünk és kinevetjük mi is, felvéve a nekünk dobott kesztyűt, a világ abszurdítását.

A kifordított világ vicces, Örkény István-i bizarr módon nevetésre ingerlő. A purimspiel, a játékok, a gúnyos viccek, amelyek fejük tetejére állítják a közösségi tekintélyek minden fontosságtudatát, ezt fejezik ki, az abszurd bolygó abszurd társadalmainak, abszurd elhagyatottságunk eredendő bizonytalanságának végső soron nevetséges mivoltát. Lássuk, tudunk-e viccesebbek lenni a valóságnál.

Rochelle Blumenfeld: Purim

És persze a megkönnyebbülést is kifejezik, hogy még élünk, hogy épp most egész elviselhetőnek tűnik minden. És ez bőven elég ok az öröme. Minden jobb perc boldogsága, mert egyébként lehet szeretni a teremtés ajándékát. Ha minden boldogság átmeneti, akkor annál inkább.

A mi purimjaink a holokausz árnyékában telnek, tudjuk, mennyire bizonytalan, hogy megszüllhettünk, megmagyarázhatatlan véletlenek összjátéka, kivételes és indokolatlan, hogy élnek tízezzel, százezzel zsidó családtörténetű magyarok. A purimnak nemcsak felhőtlen gyanútlanossággal lehet örülni, hanem lehet akár még min-dennek tudatában is. A szöveg, ha az Eszter könyvére odafigyelünk, amikor meg kell hallgatnunk a zsinagógában, erre is meg tud tanítani Bennünket a nyitott ortodoxia mestere, bölcse, nemzedékünk nagyja, Irving Greenberg The Jewish Way (a zsidó út, mód, módszer, életmód) című könyve szerint.

Élünk, és ez mindenesetre jó.

Vári György

Purim alkalmából emlékezzünk a régi falusi zsidókra, akik az alábbi ünnepi mondást mondogatták:
„In a gitzen Pírem bin ikh geboyrn.” Purimkor születtem, életem örömteli.
Az ajándékot széthordó gyerekek jó purimot kívántak, s ilyenkor szinte illt az alkohol fogyasztása.

Vidám ünnepzt mindnyájunknak!

TU BISVÁT

Az, amikor a fák feléledését és Izraelben a tavasz kezdetét ünnepeljük, egy csupa örömteli eseménnyel körülvett örömnappal. Izraelben például már-már tradícióvá vált ilyenkor a facsemeték tömeges ültetése, vagy említésre méltó a Kneszet 1949-es, tu bisvát napján történő első ülése is. De mi is lényegében tu bisvát?

Már tudjuk, hogy a tavasz kezdetét, a természet szépségét és a fák rügyezését, virágzását ünnepeljük, de például honnan ez a név? Azt gondolhatjuk, hogy biztos mindkét szó értelmes, de igazából csak a második az. Annyit tesz: svát (hónap)-ban. A tu héberül leírva egy „tet” és egy „váv” betűből áll. A héber betűknek számértéke is van. A tet 9-et ér, a váv pedig 6-ot. Ha ezt a kettőt összeadjuk, kijön a 15, tehát a tu 15-öt jelent (a tu bisvát jelentése: svát hónap tizenötödike).

Az ókori Izraelben törvény írta elő a tu bisvát megtartását, valamint külön szabályok is vonatkoztak a mezőgazdaság ezen részére. A természetet – már Mózes ideje alatt is – rendkívül nagyra tartották, a gyümölcsfákat pedig még annál is jobban megbecsülték. Ezért vezettek be olyan törvényeket, hogy a gyümölcsfákat háború idején sem szabad kivágni, valamint a termésből az első három évben tilos enni, a negyedik évit pedig föl kell vinni Jeruzsálembe. Ezek a törvények még mindig érvényesek, de már csak praktikus okokból. Ámbátor a hagyomány néhol tovább él, és vannak olyanok, akik most is fölviszik Jeruzsálembe a 4. év termését.

(<https://sokszinuvidek.24.hu/kertunk-portank/2019/04/08/aki-gyumlolcsfat-ultet-kertjebe-egesz-eletemben-egeszseget-szuretelhet>)

Egyáltalán nem áll szándékomban az ünneprontás, viszont egyvalamit meg kell jegyezni. A természet szépségét ünnepeljük, de az egyre csak romlik, csúful és pusztul körülöttünk. Példákat nem igazán kell mondanom, hiszen mindenki föl tud sorolni magának jó párat. A globális katasztrófákat mi, „kispolgárok” természetesen nem tudjuk megakadályozni, de azt elérhetjük, hogy a házukban, a kertükben, a rokonaink házában vagy a lakóhelyünk körzetében élhető(bb) legyen az élet, és jobban érezzük magunkat benne. Ehhez viszont az kell, hogy tegyünk is valamit. Elsősorban tudatosítani kell magunkban, hogy így fogunk élni. Miután tudatosult, elkezdhetjük apró dolgokkal: például szelektív szemetes használata, egyszer használatos dolgok elhagyása, szövetszatyor használata bevásárlásnál, kisebb dolgok újrahasznosítása (pl. egy elszakadt ruhát nem kell kidobni, hisz létezik tű és cérna) stb. Legyünk kreatívak, gondolkodjunk azon, hogy mit és hogy lehetne jobban csinálni, és olyan dolgokat is ki fogunk találni, amit egy web-

lapon a tanácsok közt nem biztos, hogy megtalálunk. Ezután nagyon fontos a terjesztés is. Ismertessük meg barátainkkal, ismerőseinkkel, hogy milyen szuper dolgot csinálunk. Nem kell beléjük sulykolni, csak említsük meg a pozitív oldalait, például, hogy kevesebbet kell ezután költeni nejlonszatyorra vagy ruhára.

(<https://sokszinuvidek.24.hu/kertunk-portank/2017/02/13/fontos-szemponatok-a-viragoskert-tervezesehez/>)

Álljon itt néhány példa, hogy Izraelben milyen javaslatok, kezdeményezések születtek a természet védelme érdekében.

Daniel Mandler, a Héber Egyetem professzora ipari hulladékból gyártana házakat. Mindezt úgy érné el, hogy a műtrágya vagy az étkezési só gyártása alatt leparlott melléktermékhez (ahhoz a sóhoz, ami több tíz méter magas hegyekben áll, értéktelennek minősítve hozzáadna egy kevés vegyi anyagot, és az eddiginél tartósabb, kevésbé környezetszennyezőbb, antibakteriális téglát állítana elő.

Egy Jágur nevű kibucban telepítettek egy hulladékfeldolgozót, ami a konyhában termelt, kifejezetten nagy mennyiségű hulladékot biogázzá alakítja. A biogázt vízmelegítésre használják, a feldolgozásból visszamaradt szerves törmelék pedig a kibuc gazdaságában hasznosítják. Eddig a szemetet 100 km távolságra kellett utaztatni kamionokkal a szeméttlerakóig, ami a levegőt is szennyezte, a szemétdombot csak növelte, és hatalmas költséget emésztett föl. Annak ellenére, hogy csak a szerves hulladékot tudják feldolgozni, 570 ezer forinttal kevesebb a kibuc kiadása havonta, ráadásul ez a kezdeményezés a lakosok környezetvédelem felé való nyitottságát is növelte. Nem melleleg elég

A Jágur kibuc

(<https://ulpanyagur.com/about-yagur/>)

kis területet, csupán két autó parkolóhelyét igényli.

Azt gondolom, tu bisvát egy éppen megfelelő pillanat az életminőségünk ilyen irányú javításának elkezdésére.

Ha józanul végiggondoljuk ezt a problémát, megállapíthatjuk, hogy jobb, ha kezdünk valamit, mert csak így ünnepelhetjük tu bisvát örömnappal, és tarthatjuk meg az élet szépségét is.

Orbán Izsák

HÁMÁN ANTISZEMITIZMUSA

Mi nem tetszett neki a zsidókban?

Eszter könyve az egyetlen olyan bibliai könyv, amely az antiszemitizmust ábrázolja és bírálja. Gyakran állítják a zsidók, hogy az antiszemitizmus olyan régi, mint maga a zsidóság. 2006-ban egy izraeli újságíró, *Amos Elon* azt írta, hogy Izraelben a holokausztot sokáig az antiszemitizmus csúcspontjának tekintették, mely a Fáraótól és Nebukadnecártól kezdődően egészen Hitlerig és Arafatig tartott.¹ Nehéz lenne bármit is mondani ezzel kapcsolatban a bibliai hozzáállás tükrében, hiszen a Héber Biblia könyveit több szerző írta hosszú évszázadok alatt, s valójában a Biblia ritkán ábrázolja a zsidókkal szembeni gyűlöletet pusztán azért, mert ők zsidók voltak. A Fáraó minden bizonnyal diszkriminálta az idegeneket,² de a Biblia soha nem tulajdonított neki antiszemita gondolkodást. (Nehéz is lenne elképzelni, milyen lett volna az antiszemitizmus abban az időben, amikor a zsidó identitás még alig létezett...) Hasonlóképpen a Biblia soha nem ábrázolja Nebukadnecárt antiszemitának. Jeremiás próféta is azt tanítja, hogy Isten, nem pedig Nebukadnecár rombolta le az Első Templomot és Júdeát (Jer. 27, 5-6).

A Héber Bibliában csak Eszter könyvében találjuk meg azt, amiről ma azt gondolhatjuk, hogy ez antiszemitizmus. Amikor Mordecháj nem hajlandó meghajolni Hámán, Nebukadnecár minisztere előtt, mert zsidósága ezt tiltja (Eszter. 3, 2-6), Hámán úgy dönt, hogy nem Mordechájon, hanem az egész zsidó népen áll bosszút (Eszter. 3, 6). Elmondja a királynak: „*Van egy nép, elszórvá és elszéledve a népek között, királyságod valamennyi tartományaiban, törvényeik pedig különböznek minden népeitől s a király törvényeit nem teljesítik, s a királynak mit sem ér; hogy meghagyja őket. Ha a királynak jónak tetszik, irassék ki, hogy elveszítsék őket.*”³ Hámán véleménye szerint ugyanis a zsidók hűsége saját törvényeikhez az adott állam törvényeihez való hűtlenséggel jár. A Megillat Eszterben a „jehudi” (zsidó) kifejezés azonban vallási értelemben jelenik meg, és nem politikai hovatartozást tükröz. Amikor kiderül, hogy a király egyébként támogatja a zsidókat, sok perzsa félelemből tér át, vagyis zsidónak vallja magát; az itt használt szó a „zsidókká lenni” (8, 17), ami azt jelenti, hogy csatlakoztak a vallási (vagy etnikai) csoporthoz, de nem azt jelenti, hogy „júdeaiakká váltak” (júdeai = Júdeához tartozó). Ennek következtében Hámán terve a zsidók elpusztítása, nem pedig egy Júdea ellen irányuló politikai lépés. Ez világosan kitűnik Hámán leírásából, amely szerint a zsidók elterjedtek az egész birodalomban, még akkor is, amikor Júdea mint tartomány létezett. Ezen kívül, akik Hámánhoz csatlakoztak a zsidók meggyilkolására, azokat nem pusztán Hámán követőinek, hanem a zsidók „ellenségeinek” vagy „gyűlölőinek” nevezik. Így egyértelműnek tűnik, hogy a megilla antiszemitizmusról ír. Ennek ellenére a bibliai narráció nem magyarázza el nagyon részletesen Hámán vádjait a zsidók ellen. Nincsenek konkrét bizonyítékaink arra, hogy a zsidók gyűlölete elterjedt jelenség lett volna a Perzsa Birodalomban.

Az évszázadok során zsidó Biblia-komentátorok különböző magyarázatokat adtak arról, miként vélik felfedezni az antiszemitizmus megnyilvánulásait Eszter könyvében. A Septuagintában⁴ Eszter könyvének görög fordítása i. e. 100 körül jelent meg, s az eredeti szöveghez képest plusz kiegészítéseket tartalmaz az a szakasz, ahol Hámán a zsidókkal kapcsolatos állításait adja közre a királynak írt levelében. A legfőbb vád

ebben a szövegben az, hogy a zsidók aláássák az ország politikai stabilitását, és lehetetlenné teszik a király számára, hogy „királyságát békésé és biztonságossá tegye, hogy helyreállítsa a békét, amelyre mindenki vágyik”. A korai judaizmus világát kutató tudós, *Peter Schäfer* felfedezni véli a görög szövegben azt az állítást, hogy a zsidók az egyetlen olyan nép, akik mindig mindenkiel szemben egyfajta távolságtartással vannak. *Schäfer* megvizsgálja Josephus Flavius hozzávetőlegesen két évszázaddal későbbi észrevételeit is, aki Hámán antiszemitizmusának okát a zsidóknak a pogányokkal szembeni alapvető elkülönülésében látja. Josephus szerint Hámán azt mondta a királynak: van egy bizonyos gonosz nemzet szétszórva az általad irányított földön, amely barátságatlan és társadalmon kívüli, nem ugyanaz a vallása, nem gyakorolja ugyanazokat a törvényeket, mint mások, és mind szokásai, mind gyakorlata szerint a néped és az egész emberiség ellenségei. *Schäfer* arra a következtetésre jutott, hogy az antiszemitizmust kiváltó ok a görög-római világban a zsidók „társadalmatlansága” és a sajátos zsidó életmód követése, amely ellenséges, és ezért veszélyes az egész emberiségre.

A bibliai és a rabbinikus idők után a középkori zsidók az antiszemitizmust egy elterjedt, egyetemes és elkerülhetetlen jelenségnek látták. Hámán szavait abban a világban értelmezték, amelyben éltek.⁵ A Targum Seni-ben, Eszter könyvének arám nyelvű változatában, mely valószínűleg a 8-9. századból származik, egy betoldott szakasz jól mutatja, hogy egyes középkori zsidók mit gondoltak arról, ahogyan a nem zsidók róluk alkottak véleményt, s Hámán antiszemita állításainak egyik leghosszabb és legérdekesebb kibővített változatával találkozunk benne, mely tele van a középkorra jellemző antiszemita megnyilvánulások felsorolásával.

Kissé ironikus, ahogy az elmúlt évszázadokban számos nem zsidó író az Eszter könyvéhez fűzött kommentárokat használta fel saját antiszemita gondolatainak megfogalmazására. *Elliot Horowitz*, zsidó történész, a 19-20. századi nem zsidó írók kommentárjait vizsgálva azt tapasztalta, hogy ezek az írók egyetértettek abban, hogy a zsidókat különlegesen sikeresnek találják ellenségeik legyőzésében. Szinte már Hámánt és csapatát állítják be áldozatnak, a zsidókat pedig a rossz szándékú ellenségnek. Többen közülük úgy vélik, hogy Eszter könyve egy vallási fanatizmust sugall, miszerint heves gyűlöletet mutat azok iránt, akik a zsidó valláson kívül vannak.

Eszter könyvének értelmezési lehetőségeiben látható, hogyan aktualizálta a zsidó kommentárhagyomány mindig a saját korára az eseményeket, és hogy egyes nem zsidó kommentátorok hogyan használták fel Eszter könyvéhez fűzött magyarázataikat arra, hogy saját zsidóellenes szándékukat igazolhassák.

Írta: Prof. Rabbi Marty Lockshin, York University

Forrás: <https://www.thetorah.com/article/hamans-antisemitism-what-did-he-not-like-about-the-jews>

Fordította és szerkesztette: Bodnár Eszter

(A kép forrása: <https://www.artbible.info/art/large/697.html>)

Arent de Gelder: Ahasvéros és Hámán

¹ "The Excommunication of Hannah Arendt," New York, Penguin, 2006.

² *Egypt's Attitude towards Foreigners.* TheTorah.com, 2016.

³ Teljes kétnyelvű (héber-magyar) Biblia II., Makkabi Kiadó, Budapest, 1997, p.1064.

⁴ Héber Biblia görög fordítása

⁵ Barry Walfish: *Esther in Medieval Garb - Jewish Interpretations of the Book of Esther in the Middle Ages*, Albany: SUNY Press, 1993. pp. 143-155.

A zsidó nép története

Saul királysága

Izrael első királya, kit Sámuel kent fel. Az Írás szerint két évig uralkodott, de a kutatók szerint a forrás szövegremlés áldozata lett, és Saul valószínűleg 20-22 évig uralkodott, de van olyan elmélet is, ami szerint akár 40 évig is tarthatott regnálása.

A TaNaKh szerint Benjámín törzséből származott, és Kis fia volt a Mátridák nemzetségéből. Családjá tehetős volt, és Gibeában éltek. Termete hatalmas, külleme szép, erről a Szentírás így emlékezik meg: „*ő nála Izrael fiai közül senki sem volt szebb; vállától felfelé magasabb vala az egész népnél*” (1.Sámuel 9:2).

Sámuel első könyve három különböző beszámolót is közöl Saul trónra lépéséről. Az első történet szerint Saul atyja elkoborolt szamarait kereste Zuf földjén. A szamarak keresése közben szolgája azt javasolta, ha már Ráma városának közelében járnak, keressék fel az ott élő híres látnokot. Saulnak megtetszett az ötlet, és felkereste a híres jóst, aki nem más volt, mint Sámuel. Sámuel vendégül látta, és később felkente királlyá.

A következő történet szerint a nép kérte Sámuel, hogy kenjen fel számukra egy királyt, hogy úgy élhessenek, mint más népek. Sámuel ellenezte a királyságot, de eleget tett a nép kérésének. Az Urim és a Tummim segítségével kiválasztja Benjámín törzsét a törzsek közül, a törzsből kiválasztja a Mátridák nemzetségét, a nemzetségből pedig Sault. Sámuel felkenni Sault újra, de a nép elégedetlen a választással, Saul pedig követőivel hazatér Gibeába.

A harmadik történet Sault mint győztes hadvezért mutatja be. Ezek szerint Náhás, az ammoniták vezére ostrom alá vette Jábes-Gileádot. A város a hosszú ostrom után megadja magát, de Náhás szigorú feltételeket támaszt a legyőzöttekkel szemben: minden lakost el kell hurcolni rabszolgának, és mindegyikük jobb szemét ki kell tolni. Náhás feltételei felháborodást keltenek az izraeliták között, és a Jordán nyugati oldalán táborozó törzsek sereget gyűjtenek az ammoniták ellen. Saul lesz a sereg vezetője, és megsemmisítő vereséget mér az ammonitákra. A győzelem után a nép királlyá választja Gilgálban. Királyként első tette, hogy megtiltja a megtorlást azok ellen, akik korábban megtámadták az izraelitákat.

Saul életét végigkíséri a háborúskodás, vesztét is az okozza. Számítatlan hadjáratot vezetett a zsidóság régi ellenfelei, a filiszteusok ellen. Az egyik ilyen hadjárat előtt Sámuel megüzeni neki, hogy hét nap múltán érkezik, és bemutatja a szükséges áldozatot, Saul mindenképpen várja meg. Eltelt a hét nap, és Sámuel prófétát senki sem látta. A nép zúgolódni kezdett, Saul pedig, hogy elejét vegye a sereg demoralizálásának, bemutatta az áldozatot Sámuel helyett. Sámuel éppen az áldozat bemutatásának végén érkezik meg, és megrója Sault, amiért nem engedelmesskedett neki. A próféta harca ez a királlyal.

Később Sámuel utasítja Sault, hogy végezzen az összes amalekitával, Amalék emlékét is törölje el. Nem hagyhat életben sem embert, de még jószágot sem, ami az övék lenne. Saulnak nem tetszik a parancs, de útra kel seregével. Az amalekiták között számos szövetséges volt, ezért még a csata előtt megüzeni az amalekiták kenita nemzetségének,

hogy meneküljenek, mert a kiirtásukra érkeznek.

Agág, az amalekiták királya Saul ellen vonul, de Saul győz. A győztes végez az összes férfival, növel, gyermekkel és gyenge jószággal, de életben hagyja Agágot és a legszebb jószágot, zsákmányként. Sámuel, miután megtudja Saul árulását, haragra gerjed, Saul magyarázkodása sem érdekelte, miszerint áldozatnak hagyta meg a szép jószágot. Meltatlannak nevezte a trónra, sarkon fordult és faképnél akarta hagyni. De csak akarta, mert Saul megragadta Sámuel ruháját, hogy visszatartsa, s olyan erősen megrántotta, hogy Sámuel köntöse elszakadt. Sámuel ekkor megjósolja Saulnak, hogy a zsidók királysága is úgy fog szétszakadni, ahogy az ő köpenye. A jóslata után kardot rántott, és kettévágta Agágot, akit Saul megkímélt. Ha figyelmesen olvassuk az írásokat, láthatjuk, hogy soha többé nem találkozott a király és a próféta.

Saul története a továbbiakban egyben Dávid története is lesz. Mikor találtak először? Sault egy gonosz lélek gyötörte. Azért, hogy megnyugodhasson, egy hárfást keresett, akinek zenéje csillapítja lelke gyötrelmeit. Dávidot ajánlották neki, aki el is ment hozzá, és legjobb tudása szerint játszott a királynál. Saul lelke megnyugodott, és annyira megkedvelte Dávidot, hogy fegyverhordozójának nevezte ki. A filiszteusok nem sokkal később újra támadtak, és gúnyosan kihívták a zsidók bajnokát, hogy párharcban döntsék el a csatát. Dávid volt az egyetlen, aki válaszolt a kihívásra, és parittyájával leterítette Góliátot, a filiszteus óriást. Saul, aki látta Dávid hőstettét, lányát kínálta fel neki, de Dávid visszautasította. Sault egyre jobban dühítette Dávid növekvő népszerűsége, olyannyira, hogy kétszer lándzsát is dobott rá hárfázás közben. A másik lányát is feleségül kínálta neki, de Dávid, arra hivatkozva, hogy szegény, elutasította. Ekkor Saul csett vet: nem pénzt kér hozományként, hanem 100 filiszteus előbört, bízva abba, hogy Dávid belehal a kihívásba. Dávid azonban nem 100, hanem 200 előbörrel tért vissza... Saul, nem látván a gyűlöletől, üldözőbe veszi Dávidot, hogy megölhesse. Ám Dávid újra és újra kicsúszik a kezei közül, sőt, egyre többen

Elie Marcuse: Saul király halála (1848)

gyűlnek köré, a királyságot a polgárháború fenyegeti. Ebben a nehéz időszakban következik be a filiszteusok újabb támadása. Saul kétségbeesésében egy boszorkányhoz fordult, aki megidézte Sámuel szellemét, aki elmondta Saulnak, hogy nemcsak a csatát veszíti el, hanem az életét is. Így is történt: másnap a filiszteusokkal vívott csatában Saul három fia elesik, Saul pedig menekülés közben öngyilkosságot követ el. Így ír erről Sámuel könyve: „*s történt másnap, mikor a Filiszteusok kimentek, hogy kirabolják az elesetteket, megtalálták Sault és az ő három fiát, akik a Gilboa hegyén esének el. És levágták fejét és fegyverzetét lehúzták ... És fegyverzetét Astarot templomában helyezték el, testét pedig felfüggeszték Bethsán kerítésére. Mikor pedig értesültek felőle Jábes-Gileád lakói ... levették Saul testét és az ő fainak testeit Bethsán kerítéséről, elmentek Jábesbe, és ott megégették őket; Csontjaikat pedig felszedték, és eltemették a tamaris fa alatt Jábesben; és bőjtölének hét napig.*” (Sám. I. 31:8-13)

A király halott, a filiszteusok győztek.

Judaizmus dióhéjban 6.

Imák és áldások – avagy miért azt mondjuk, amit? (1. rész)

Mint ahogy minden vallásban, így a zsidóságban is az i-tentisztelet egyik legősibb és legtermészetesebb módja lett az imádkozás. Az ember az imáin keresztül tartja fenn a kapcsolatot I-tenével. A Tórában nincs előírva az imának sem a nyelve, sem a tartalma, sem az, hogy egyénileg vagy közösen kell mondani, sem az időpontja, hiszen azt öntjük szavakba, amit érzünk, hogy éppen akkor mondanunk kell. Az imádkozás egy szívből jövő tevékenység, és pontosan emiatt van jelen benne a spontaneitás. De felmerülhet máris bennünk a kérdés: akkor a zsidók miért imádkoznak imakönyvből, meghatározott szöveget, meghatározott időben? Az alábbiakban nagyvonalakban áttekintjük, hogy a hagyomány szerint hogyan alakult ki a ma is használatban lévő zsidó imarend?

Maimonidész, a középkori zsidó filozófia legkiválóbb alakja szerint i.e. 500 környékén a babiloni fogságból hazatérők többsége már nem tudta helyénvaló módon megfogalmazni imáit, nem találta rá a megfelelő szavakat, ezért Ezra és a 120 tagú Nagy Gyülekezet Férfiai megalkották a „Tizenyolc áldást”, azaz a *Smóne eszré*-t. Ez az imaszöveg, mint ahogy a nevében is benne van, tizenyolc rövid hálaadó imát, azaz áldást foglal magában. Az első három áldás I-tenet dicséreti, az utolsó három hála ad I-tennek, a közte lévők pedig kérések az egyén és a közösség szükségének betöltésére. Ezt az imát más néven *Ámidá*-nak is nevezik a héber *ámád* szóból eredeztetve, ami annyit jelent: állni, mivel állva mondja el a közösség. És mivel ezt a *Tizenyolc áldást* mindenki megtanulta, így egységesen tudott imádkozni az egyszerűbb ember éppúgy, mint a műveltebb. Azonban elrendelték az ima hangos ismétlését is, hogy aki esetleg mégsem tud olvasni, buzgón mondja rá az „ámen”-eket, s ezzel már kötelességét teljesítette. Az imádkozás egyik központi eleme tehát a *Smóne eszré* lett. A másik pedig a *S’imá Jiszráel*, a zsidó vallás „alaptézise”, mely I-ten egyetlenségének kinyilvánítása. E két meghatározó imához a későbbiek során a bölcsek még hozzávetettek számos zsolnárt, majd bővítették a sort a Tanachból és a Talmudból vett idézetekkel is, illetve megtoldották különböző vallási költeményekkel, azaz *pijutokkal*.

A *szidur*, vagyis az imarendet tartalmazó imakönyv a gáoni korban i.u. 500 és 1000 között készült el *Ámrán*, illetve *Szádjá* gáon¹ szerkesztésében. A szó egyébként a héber *széder*, azaz rend szóból ered. A világ eddig ismert legősibb *szidurja* 2014 óta megtekinthető Jeruzsálemben a Bible Lands Museum-ban. Kézzel írott, közel 1200 évvel ezelőtti, kb. egy ma használatos iPhone 4 nagyságú kis könyvecske. Az évszázadok elteltével a nyomdai technika fejlődésének köszönhetően rohamosan megnőtt az imakönyvek megjelenése és elterjedése. A különböző régiók-

ban kialakultak a helyi szokások szerinti rítusokban használt imarendek. A *szefárd*, azaz spanyol és észak-afrikai területek és az *askenázi*, vagyis német, morvaországi és nyugat-európai országok különböző rítussal, ún. *nuszách*-hal rendelkeznek, amely az ima sorrendjében és szövegében, valamint a szövegek kiejtés módjában jelent változást.

A *háláchá*, a zsidó vallási törvény szerint bármilyen nyelven lehet imádkozni, de közösségben mindig héberül zajlanak az i-tentiszteletek. Az idők során kialakultak a kétnyelvű imakönyvek is, vagyis a héber nyelvű imák mellett párhuzamosan megjelentek az adott ország nyelvén is, így azok számára is elérhető lett az imaszövegek tartalma, akik nem voltak jártasak a héber nyelv olvasásában.

A legősibb imakönyv a 9.századból
(Jeruzsálem, Bible Lands Museum)

A zsidó ember napjában háromszor imádkozik: reggel, délután és este. A hagyomány szerint az imaidőket az ósatyák vezették be. Ábrahámhoz a reggeli ima, a *sácharit* kapcsolódik, Izsákhhoz a délutáni, a *minhá* ima, Jákobhoz pedig az esti, a *mááriv* ima. A Tóra szerint ugyanis ők ezekben az időpontokban álltak meg a maguk csendjében imádkozni. Dávid király is megemlíti a napi háromszori imát a Zsoltárok 55,18-ban: „Este, reggel és délben beszélgetek I-tennel, s ő meghallja szavam.” Egy másik, kissé gyakorlatiasabb magyarázat szerint az imaidők kialakulása a Szentélyben bemutatott áldozatok idejével lett párhuzamos. Az első és második Szentély pusztulását követően ugyanis az áldozatbemutatók helyébe az imák léptek, így az imák az áldozatok bemutatásának idejére estek. A napi háromszori imádkozás gyakorlásáról olvashatunk a Héber Bibliában Dánielnél is, aki a babiloni fogságban az első Szentély pusztulását követően Jeruzsálem felé fordulva, nyitott ablaknál imádkozik. Feltehetően a talmudi korban egy viszonylag hosszú időszak alatt, i.

e.100 és i. u. 500 között alakult ki az a rend, ami a napi imák tartalmát és idejét illeti. Így gyakorlattá vált, hogy hétköznapokon háromszor, szombaton és ünnepnapon négyszer, jom kipurkor pedig ötször imádkozik egy zsidó ember. A hétköznapi háromszori imához ünnepnapon még hozzájárul egy többlet ima, a *muszáf*. Jom kipurkor pedig mindez még kiegészül az ünnep végét megelőző befejező imával, a *neilá*-val.

Vannak bizonyos imák, melyeket meghatározott időben és csak közösségben, vagyis 10 felnőtt zsidó férfi jelenlétében, a *minjen*-ben lehet mondani, ilyen például a *Kádis*, a gyászoló imája, mely I-ten nagyságát és szentségét hirdeti. S bár az imádkozás kötelezettsége mindenre vonatkozik, hagyományos közösségekben a meghatározott időben mondandó imákat csak a férfiak kötelesek mondani, a nők ez alól felmentést kapnak, mivel más feladatkörben állnak helyt (gyereknevelés, háztartás vezetése), s ők akkor imádkoznak, amikor ezt idejük megengedi.

A zsidó vallási élet meghatározó elemei az áldások. Hálaadó és áldó imák, melyek az élet szinte minden eseményében, történéseiben elhangzanak egyénileg, vagy közösségben mondva. Áldást mondunk az ételre és italra, étkezés után, utazáskor, esküvőn és brit milán (körülmetelés), ha jó, vagy rossz hírt hallunk, ha meggyógyultunk egy betegségből, ha meglátjuk a tengert vagy a szivárványt, ha új ruhát kaptunk, és még sorolhatnánk...

Az áldás héberül *bráchá*, mely etimológiailag valószínűleg a *berech*, azaz térd szóból ered. Az ókorban ugyanis jellemző volt, hogy a zsidó ember imádkozás közben térdre esett, vagy egészen leborult. Ma már ez a szokás eltűnt, de megmaradt az a ráutaló jel, amikor I-ten nevének áldásakor a *Smóne eszré* imában több alkalommal is a térdet meghajlítva, kissé előre hajlunk. Az áldások az esetek többségében a következő szavakkal kezdődnek: „Báruah átá Ádonáj...”, vagyis „Áldott vagy te Örökkévaló...”. Ezt a kezdetű áldást már Dávid király is használta a Tanachban,² de kifejezetten az áldások mondását a Nagy Gyülekezet Férfiai rendelték el az Ezra korát követő i.e. 5. században.

A hagyomány szerint egy nap 100 áldást mondunk el. Mindez kivitelezhető, ha csak a napi háromszor elmondott *Smóne eszré*-re, a „Tizenyolc áldás”-ra gondolunk, és hozzávesszük még a többi imarészletet, illetve a napi cselekedetekre elmondott áldásokat. Ha meghallunk egy áldást, általában „ámen”-t mondunk rá, ami azt jelenti: így legyen.

Bodnár Eszter

A kép forrása: <https://www.timesofisrael.com/worlds-oldest-known-siddur-unveiled-in-jerusalem/>

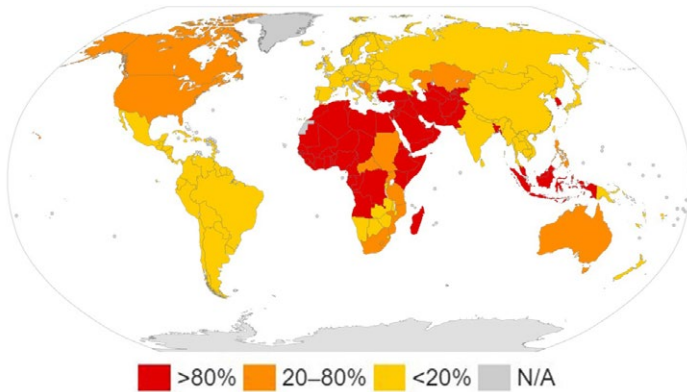
¹ Gáonok: a babilóniai diaszpóra két legnagyobb iskolájának, a Szúrai és a Pumbeditai Akadémiának a vezetői voltak i.u. 6. és 11. század között.

² Krónikák I. könyv 29.10.

A brit milá, a circumcisio, avagy körülmetelés

1. rész

Bernard Malamud, az amerikai zsidó író nagyságok egyike *A segéd* c. kisregényének záró mondatában feloldja a drámai konfliktusokkal terhelt eseményt: Frank Alpine, az olasz származású, egykoron csavargó, a zsidó fűszeres segédje elkezdte tanulni a judaizmust, körülmeteltette magát, és a „zsidó húsvét” után betért a zsidó vallásba. Ez az eseménysorozat a főhős számára olyan katarzisz, mely további életét alapvetően meghatározza. Tudjuk, hogy a körülmetelés többek között a vallásos zsidóság törvénye, így a zsidó vallásba betérni szándékozó férfira nézve alapfeltétele annak, hogy a rabbinikus testület teljes joggal és kötelezettséggel befogadja Ábrahám szövetségébe. Kitekintve a világba gondolnánk, hogy a circumcisio a Föld férfilakosságának egyötödét érinti, s ezen belül a zsidó származású férfiak aránya talán 1 %?

A férfi-körülmetelések százalékos elterjedtségének becslése 2007-ben (Forrás: Wikipédia)

A körülmetélkedés eredete kissé homályos, bár a többségi tudományos álláspont az, hogy e szokás már a bronzkorszakban, i. e. 12-15 000 évvel ezelőtt is létezett. Erre utal számtalan földrajzi területen fellelt barlangrajz és egyéb régészeti lelet Ausztrália, Új-Guinea, Észak-Amerika, a Közel-Kelet és Afrika régióiban. Afrikát a tudomány nem véletlenül nevezi az emberiség „bölcsőjének”, és a beavatkozást is innen eredezteti. Számos afrikai, nomád, pásztorkodó életmódot folytató törzsnél – így a közismert, harcias maszájoknál – máig a férfivá avatás rituáléja - olykor súlyos következményekkel.

Nem ismert viszont a körülmetélkedés európai őstörténete. Azon folyamatokra, melyek hatására a körülmetelés gyakorlata megjelent ebben a régióban is, később térünk ki.

Az ókori Közel-Keletre szűkítve a kérdést, az ókortudatók kezdetben a körülmetélkedést egyiptomi eredetűnek vélték annak i. e. 2000-2500-re datálható tárgyi és írásos bizonyítékai alapján. Ezzel szemben a szír-palesztin területen talált, az i. e. 3000 körül készíthetett bronzszobrocskák – orvosi szakvélemények által is alátámasztva – körülmetélt férfiakat ábrázolnak.¹ Vajon vizsgálja-e az ókortudomány azt, hogy i. e. közel 2000 évvel az Egyiptomban letelepedett kánaáni zsidóság, Ábrahám utódai közvetíthették-e ezt a szokást? Felmerülhet az a kérdés is, hogy i. e. 721. táján az asszír birodalomba hurcolt zsidó törzsek – kiknek későbbi sorsáról számtalan, olykor mosolygásra készítő elmélet látott napvilágot – mennyiben játszottak szerepet a körülmetélkedés elterjedésében.

Nem véletlen, hogy a világ zsidó-keresztény kultúrkörben szocia-

lizálódott népessége a körülmetélkedés hagyományát a zsidósághoz köti, hiszen az Ószövetség Ábrahám Kánaánban történt letelepedéséről, az istennel kötött szövetségéről, a nép több évszázadra tehető történetéről, de legfőképp a monoteizmus előtörténetéről bő, mondaszerű leírást tartalmaz, melyben fontos szerepe van a körülmetelésre vonatkozó parancsnak. Mi ennek a lényege? A címadó *brit milá* héber kifejezésben a milá szó a beavatkozást, a brit – a zsidó köznyelvben brisz – azt a szövetséget jelenti, amely Isten és a zsidó nép között kötött meg a kölcsönösség elvén. A Tóra megfogalmazása szerint Isten elsorolja Ábrahámnak mi az, amit a maga részéről felajánl [1Mózes 17:7-9.], de egyben azt is, hogy mit vár el a zsidó néptől. [1Mózes 17:9-15.] „Te pedig tartsd meg szövetségemet, te és magzataid, akik utánad lesznek, nemzedékeiken keresztül. Ez az Én szövetségem veled és magzataiddal, akik utánad lesznek, melyet meg kell tartanotok: körül kell metélni minden fiút köztetek. Metéljétek körül előbőrötök húsát, és ez legyen a szövetség jele köztem és köztetek. Nyolcnapos korában metéljétek körül minden fiút, nemzedékeiteken keresztül...”² A héber számmissztika, a gematria szerint a brit szó számértéke 612, mivel az ókori héber nyelvben a számokat is betűkkel írták le. A Tóra a zsidó ember számára 613 parancsolatot tartalmaz, mely a bölcsék szerint azt jelenti, hogy a brit parancsolatának megtartása felér a többi parancsolattal.

A kereszténység a kezdetekben kizárólag a zsidók körében terjedt el, így Jézus követői számára Mózes törvényei, így a brit is érvényben maradt. A körülmetelés újragondolása csak akkor merült fel, miután az apostolok a görögöket és az egyéb nem zsidó népeket kezdték megértíteni. Az i. u. 51-ben összeült jeruzsálemi zsinat, az apostolok tanácsa elhatárolódott attól, hogy a mózesi törvények egy részét, így a brit elvét és gyakorlatát a **nem zsidó** hívekre nézve alkalmazza. Pál apostol több levelében is azt hirdeti, hogy a külső jel, melyet az ember magán hordoz nem jelenti egyértelműen az Istenhez lelki értelemben való kapcsolódást is.³ A körülmetelés szokása csak ott terjedt el, maradt fenn, ahol korábban is létezett, így az etiópiai és az egyiptomi ortodox kopt keresztények között.

A 7. században az Arab-félszigeten kialakult az iszlám vallás az iszlám előtti arab, zsidó és keresztény kultúrkör hatása alatt. Az iszlám vallásban a körülmetelés Allahnak való engedelmesség és odaadás egyik megnyilvánulása, emellett a próféták – Ábrahámtól Mohamedig – követésének egyik jele, tehát kötelező. Csecsemőkorban javasolják, de épp Ábrahám történetére hivatkozva felnőttkorban is elvégezhető. A beavatkozás vallási háttere mellett higiénés szempontok, azaz a Koránban előírt, szinte minden részletre kiterjedő tisztálkodási előírások is dominálnak. Az iszlám térhódítása hozzájárulhatott a körülmetelés gyakorlatának elterjedéséhez.

Sem a keleti, így az i. e. 1000 táján kialakult hinduizmus, sem a jóval később megjelenő buddhizmus, sem az iszlám észak-indiai erőszakos elterjedésének hatására az egyistenhitet hirdető szikh vallás, de a kelet ázsiai vallások – konfucianizmus, taoizmus – tanításai sem érintik a körülmetelés kérdését.

A cikk folytatásában – hasonló módon a téma felszínén maradván – kaphatunk választ arra, hogy az idő múlása e kultúrtörténeti jelenségben hozott-e említésre méltó változást. Többek között olyan kérdések lényegét igyekszünk ismertetni, mely a női nemet érinti, de arra is kitérünk, hogyan lehetséges az, hogy a keresztény háttérű USA-ban a férfifitársadalom 65 %-a érintett.

Kertész Gábor

¹Jenei Péter „Azután körülmetélte Ábrahám...” Tanulmány. Keresztény Magvető 124. évf. (2018) 2. sz.

²Szentírás.hu/UF/1Móz17

³Apostolok Cselekedetei 15. 1 – 35.

Hitközségi hírek, események

Fényes György, a Nyíregyházi Zsidó Hitközség alelnöke tájékoztatást adott a közelmúltban már megvalósult és a közeljövőben várható felújítási, illetve beruházási munkálatokról.

Műszaki tervek, megvalósult projektek

Megoldódott a temetőnkben a ravatalozó környékének csapadékvíz elvezetése. A Kótaji úti temetőnkben még a 19. sz.-ban épült a ravatalozó, melyhez a 2000-es évek elején hozzáépítettünk egy zárt tetőzetű modern építményt. Ezáltal többszörösére nőtt az építmények tetőzetéről lezúduló csapadék mennyisége. Az régebben kialakított csapadékvíz-szikkasztó eliszaposodott, a régi ravatalozó környékén olykor tószzerű víztömeg keletkezett, áztatva az épület falát s alapját is. A károk megelőzése érdekében a közelmúltban 4000 liter térfogatú tartály került a ravatalozótól kelendő távolságra a talajfelszín alá. Megtörtént a tesztelés is, a nagy mennyiségű esővíz tökéletesen tudta kezelni. A beruházás költségéhez 80%-ban a MAZSIHISZ járult hozzá.

Szintén a temetőben **elkészült az őrzőkutyák kenneljének rekonstrukciója**, mely már méltó a temetői környezethez. A kutyaházat **Csatlós Tamás** készítette és adományozta a hitközségnek, míg a felépítmény alapjának és a kerítés kivitelezésének anyagi terhet a közösség állta.

Fotó: Urbán Terézia

Az elmúlt évben **nyolc** olyan állapotú, nagy méretű **síremléket újítottunk fel**, melyek alapozásának károsodása miatt a síroknál veszélyes mértékű dőlés keletkezett. Az életvédelem és a fizikai pusztulás a rekonstrukciót feltétlen indokolta. A kivitelezés költsége a hitközséget terhelte.

Az imateremben lecsereltük a régi légkondicionálót egy 3,5 kW-os fűtésre optimalizált, hűtő-fűtő típusra, mely

optimális hatásfokát 6 Celsius fok kinti hőmérsékletig fejti ki. A régi csak hűteni tudott, azt is rossz hatásfokkal. Így december közepéig az új berendezéssel fűtöttük az imatermet, csökkentve ezzel a gázfelhasználásunkat. A beszerzési és szerelési költség a hitközséget terhelte.

Elkezdtek a közösségi épület toldaléképületének (a volt kóser húsbolt) felújítását, mely során az épület udvar felőli része új koszorút kapott, felújítottuk a képményt, az eredeti lapos tetőzet új, enyhe lejtésű trapézlemez héjazatot kap antracit színben. Kialakítottuk a helyiség szociális blokkját az egészségügyi előírásoknak megfelelően. A felújítás költsége a hitközséget terheli.

A mikvében a korábbi, szakszerűtlen fallátörés miatt áthidalót építettünk be, mely költségét a MAZSIHISZ biztosította. **Tervezzük a mikve környezetének legszükségesebb rehabilitációját**, melyről a következő számban tájékoztatjuk olvasóinkat.

Vallási, kulturális események

Az 5783. zsinagógai évben, 2022. december 18-án ünnepeltük hanuka beköszöntét, az első hanukagyertya gyújtását.

Ezen a napon – immár hagyományosan – került sor a **Dr. Dolinay Vladimír-emléknap** átadására. Az idei díjazott az ismert nyíregyházi kötődésű metodista lelkész, az Oltalom Karitatív Egyesület elnöke, **Iványi Gábor** lett. Gratulálunk!

Markovics Gyula, Gyuzsi bácsi 97. születésnapján, 2023. január 22-én készült fotóját láthatjuk, amelyen az ünnepelt jól érzékelhető meghatottsággal fogadta dr. **Nagy Gergely** és **Fényes György** köszöntését, a hitközség tagjainak jókívánságait. Legyen így **Bisz hindert cvancig jor!**

Kertész Gábor

Fotók: Fényes György

Bozorády Zoltán Kornél (1941–2022)

„Így Istentől megajándékozottnak lenni azt jelenti, hogy a törvény megtartása és az embertársak iránti szeretet nem kényszerű megvalósítandó feladat, hanem nagyszerű lehetőség. Istentől tanultam meg, hogy fajra, nemre, vallásra, felekezetre, politikai nézetekre tekintet nélkül mindenki iránt szeretetre vagyok elkötelezve. Hívó életem során ez sok harcot jelentett, de ebben nem embereket kellett legyőzni, hanem a bennem lévő nem helyénvaló indulatokat.”

A fenti önvallomást 2023. január 6-án dr. Fabiny Tamás evangélikus elnök-püspök osztotta meg a gyászolókkal Bozorády Zoltán evangélikus lelkész testvérünk temetésén, aki felkészült a mennyei otthonba való költözésére, de élete utolsó pillanatáig a tőle megszokott aktivitással szolgált. December 23-án tért haza a szentestei igehirdetésre készülve.

A nyíregyházi zsidó közösséggel – és másokkal – hivatásából és lelkialkatából adódóan ápolta nemcsak a hivatalos, kötelességszerű, hanem nyitottságából adódóan a személyes kapcsolatot is. Tanúsíthatom, hogy a mártírok emléknapi rendezvények után – melyeknek 2005-től szinte kivétel nélkül aktív résztvevője volt – jó néhányszor ott folytattuk, ahol az emléknapi befejeződött. A közös gyökereinkről, a hitről, a türelemről, az emberi lélekről vallott gondolatait úgy fejtette ki, hogy érdekelte a másik véleménye is. Azt gyakran éreztem e beszélgetések közben, hogy tudásban, tapasztalatban felettem áll, így segítségemre volt saját tudatlanságom felismerésében. Ezekben az években közösségünk olykor döbbenettel tapasztalta a politikai paletta konjunkturalovagjainak megjelenését, kiknek hatására a rendszerváltásban csalódott tömegek bekerültek a zsidó- és Izrael-ellenesség csapdájába. Így a lelkész úr nyugtató szavait különösen nagyra értékeltük és értékeljük a mai napig, hiszen ő kapta 2020-ban az első Dolinay-emléklapot.

Szerencsés csillagzat alatt született, hiszen a katolikus-evangélikus szülői háttér már önmagában a toleranciai légkörét jelenthette. Ehhez társult a jó képességű ifjú terelése a tanulás irányába, majd pedig a jónevű iskolák és kiváló oktatók hatása. Ezek vezettek a hit tudatos megéléséhez, melyet választott egyházában példamutatóan gyakorolt.

A bevezetőben idézett önvallomást Bozorády Zoltán 2016-ban elmondott mártírok emléknapi beszéde zárómondataival egészítem ki, mely immár az örökkévalóságig meghatározza egy keresztény lelkésznek az Istenhez és a zsidósághoz való viszonyulását.

„Hálás vagyok azért, hogy életem során megtaláltam én is azt a fix pontot, akihez igyekszem igazítani a gondolataimat, érzéseimet és a zsidó testvéreimmel való kapcsolatomat. Az Örökkévaló vigasztalása békességgel töltsse el szívüket! Köszönöm, hogy meghallgattak.”

De hallgatnánk még, Zoltán bátyám! Emléked örökké megőrizzük!

Kertész Gábor

A holokauszt áldozatainak emlékfala előtt 2005. június 19-én
(Jobbról a harmadik Bozorády Zoltán)
Fotó: Tóth-Ábri Péter

„A művészet az elmondhatatlan tolmácsa”

Ezzel a címmel nyílt január 27-én, a holokauszt nemzetközi emléknapján egy vándorkiállítás a nyíregyházi Zrínyi Ilona Gimnáziumban. Az interaktív tárlat általános és középiskolás diákok képzőművészeti alkotásait mutatja be.

A Zachor Alapítvány a Dél-kaliforniai Egyetem Soá Alapítvánnyal együttműködve több éve hirdet művészeti pályázatot diákoknak az auschwitz-birkenauai láger felszabadulásának évfordulójára. A most megnyílt kiállításon 15 molinó mutatja be azokat a diákmunkákat, melyeket holokauszt-túlélők elbeszélései ihlettek. A megrázó képeket *Szűcs Róbert*, a gimnázium történelem szakos tanára, a Zachor Alapítvány nyíregyházi nagykövete jóvoltából tekinthetik meg városunk diákjai is két héten át.

A kiállítás megnyitójának első mozzanataként Radnóti Miklós Tajtékos ég című költeménye hangzott el *Gaál Dorka* gimnazista diák szép előadásában.

Huszárné Kádár Ibolya igazgató asszony azt fogalmazta meg, hogy ennek a tárlatnak az a legfontosabb célja, hogy neveljen és tanítson. Személyes hangú beszédében egykori egyetemi professzorának szavait idézte: „A történelmet meg lehet tanulni, de vajon tanulunk-e a történelemből?” Leendő pedagógusként az ő óráin értette meg, hogy az egyetemi diploma azzal az óriási felelősséggel is jár, hogy lehetőséget ad a jövő nemzedék történelemszemléletének formálására. „A holokauszt minden emberi dimenzióra kiterjedő rettenetének” számbavétele során akkor szembesülünk igazán a valósággal, „amikor a számok mögött meglátjuk az emberi sorsot, az összetéveszthetetlen és soha ki nem teljesült egyediséget, a vonások mögött az értelmetlenül szétporladó portré” – mondotta az igazgató asszony.

Kertész Gábor, a Nyíregyházi Zsidó Hitközség Sófár c. újságjának főszerkesztője ezzel a valósággal szembesítette a néma csöndben figyelő diákokat, amikor elmesélte nekik édesapja első családjának történetét, megerősítve azt a gondolatot, hogy nem a számadatokkal, hanem az egyéni tragédiákkal lehet megérteni a történelmet. Mesélt a levelezőlapokról, melyeket az édesapja a munkaszolgálatból írt feleségének és öt gyermekének, melyek közül a legutolsót már nem sikerült kézbesíteni a címzettnak. „Elköltözött” – írta a név mellé a nagyecsedí postás, majd visszaküldte a lapot a feladónak. Lili, a feleség és az öt gyermek akkor már „máshol tartózkodott... Aztán sehol nem tartózkodott, csak a lelkük maradt meg...” – fejezte be Kertész Gábor megrendítő elbeszélését.

A megnyitó zárásaként *Czibere Veronika* lépett a mikrofon elé, és egy részletet olvasott föl Kardos Klára Auschwitz naplójából, majd a diákok – kezükben okoseszközökkel – elindultak, hogy a modern technikát is segítségül hívva megismerjék a képzőművészet által tolmácsoló, szavakkal talán elmondhatatlan történeteket...

Urbán Terézia

Két molinó a kiállításról
Fotó: Trifonov Éva

Szabolcsi zsidók Nyíregyháza és a megye kulturális életében

A zsidók az Árpád-házi királyok korától lakosai voltak Szabolcs vármegyének. Mátyás király zsidó prefektúrát létesített, amelynek országos vezetője a budai Mendel zsidó volt, s a nyírbátori Mandelek tőle származtatják magukat. Bernstein Béla nyíregyházi főrabbi a nyíregyházi levéltár adatai alapján mutatta ki, hogy 1782-ben Szabolcs vármegye 106 településén 393 zsidó család lakott. A XIX. századi összeírások alapján már nyomon követhetők betelepülésük és létszámuk növekedésének adatai.

Szerepük meghatározó volt a gazdasági életben. Viszonylag ismertek hitéletük szervezeti keretei is. Ezekről tanulmányok és településmonográfiák tanúskodnak. A kulturális életben betöltött szerepükről azonban hallgatnak a források.

Nyíregyházán csak 1840-től telepedhetett le zsidó. Az újjátelepített s fejlődésnek indult város viszonylag rövid története bizonyítja, hogy a polgárosodásának – anyagi és kulturális értelemben egyaránt – meghatározó szereplői voltak – Lukács Ödön történetíró megfogalmazásában – a zsidó nyelvű és Mózes vallású polgárok. 1880-ban a számuk 2097 fő volt.

Dr. Belohorszky Ferenc tanár, az 1939-ben megjelent Dienes-féle monográfiában Szabolcs vármegye kulturális élete c. tanulmányában lényegében Bessenyeire és kultuszának megvalósítóira, Krúdy Gyula jelentőségének hangsúlyozására szűkítette le az addig is színes, sokoldalú, kiváló tehetségeket felvonultató szabolcsi, nyíregyházi kultúrát. Zsidó személyekről szó sem esett.

Nem kedveztek a valóság feltárásának és bemutatásának a holokauszt utáni évtizedek sem.

Helytörténeti kutatóként, a téma iránt érdeklődő nyíregyházi polgárként teszek kísérletet a múltat befedő homály oszlatására. A Sófár újság kínálta lehetőséget felhasználva, korlátaihoz alkalmazkodva, néhány cikkben kívánom bemutatni a kulturális teret is betöltő, elsősorban nyíregyházi zsidó művészek életét, alkotásait. Időtartamát tekintve egy évszázadot ölel fel, mert együttélésünk keretében több lehetőség nem adatott meg nekik.

A polgárosodó város **zenei életében**, a XIX. század második felében megjelentek a helyi zsidóság jeles képviselői, akik általában a szorgos munka eredményeként megszerzett vagyon egy részét gyermekeik tudásába fektették. Az 1870-es évektől a helyi orvos, *Ungerleider Jónás* két tehetséges lánya, *Fány* és *Emilia* volt több évtizeden keresztül a helyi zenei élet szereplője. Gyakran voltak koncertek fellépői a kótaji *Mandel testvérek* is. *Sándor* a zongora, *Lipót* a hegedű mesteri kezelője volt. Kevesen tudják, hogy Nyíregyházán 1872-76 között több tanszakos magán zeneiskola működött *Wildner Alajos* rozsnói volt karnagy jóvoltából. Ott kezdtek el zenei képzésüket *Hoffman Adolf* 48-as honvéd gyermekei, s vált közülük *Mór*, *Sándor*, *Elek* Nyíregyháza zenei életének meghatározó személyiségeivé, polgári foglalkozásaik mellett. A XX. sz. első felében az unokák közül *Pál* gordonkaművésze emelkedett ki.

1875-ben lépett a város közönsége elé *Epstein Karolina* [gróf Vay Sándor (Sarolta) írónő elnevezése alapján Linka] zongoraművésznő. Tehetsége és taníttatása révén került a szabolcsi származású Ábrányi Kornél zenei író, zeneszerző, zongoraművész, zenepedagógus kezei alá, s az ő révén az évente hazalátogató Liszt Ferenc tanítványai közé. Tudását zongoraművésznőként, zongoratanárként kamatoztatta Nyíregyháza felnövekvő generációi körében. Egy évtizedig leánygimnáziumi zenetanár volt, majd három évtizedden keresztül saját zeneiskolát működtetett. Berkovits Mórral kötött házasságából született Olga lánya, 10 éves korától *Bibor Olga*, örökölte édesanyja zenei tehetségét, s felnőttkorában házassága révén, művészi pályája az USA-ban bontakozott ki.

Nyíregyháza szülötte volt *Kemény (Löffler) Rezső* hegedűművész, aki az 1880-as évek végén tűnt fel Nyíregyháza zenei életében, s később a Zeneakadémia tanáraként működött.

Pályatársai voltak a nyíregyházi *Friedmann testvérek*. A hét gyermekből öt – nevüket *Füredire* változtatva – tehetsége révén a zenéből kereste kenyerét. Zeneakadémiát végezve *József* hegedűművész-tanárként volt a Debreceni Zenede egyik meghatározó oktatója. Volt ott rövidebb-hosszabb ideig tanár *Samu*, a cselló Pablo Casals-i minőségű művésze, valamint *Henrik* és *Sándor* hegedűművész-tanárként. *Lajos* az ügyvédi pályán próbált érvényesülni, de végül ő is a zenéből tudott megélni. Mind az öten részt vettek Nyíregyháza zenei életének felvirágoztatásában. A fivérek 1907-ben alapították meg a Füredi-féle magán zeneiskolát, amely 1941-ig volt a város zenei életének legfontosabb intézménye Henrik irányítása alatt.

Városi zeneiskola hiányában igen sokan foglalkoztak zeneoktatással. Közöttük többen voltak zsidó származásúak: *Führer Béláné*, *Geiger Magda*, *Grünfeld Panna*, *Siposné György Margit*, *Kain Józsefné*, *Kiss Pálné Furmann Lili*, *Guttman Sándor* és mások.

Voltak neves **képzőművészei** is a helyi zsidó közösségnek. Megélhetésük és művészi tehetségük kifejlesztése miatt a várostól távol működtek. *Dienes Dénes Rudolf* Nyíregyháza szülötte volt. *Jándi Dávid* Jándról költözött Nyíregyházára, és volt a Polgári Fiúiskola tanulója. Művészetét a nagybányai iskola formálta. *Hoffmann Mariska* grafikusként, *Klein Bella* festőként, *Klein*

Eta, *Fried Magda* keramikusként, *dr. Hajós Erzsébet* Európa-szerte ismert művészettörténészként váltak ismertté helyben és szélesebb körben. A Nagykállóban született báró *Korányi Anna*, a nyírturai *Propper Aranka* a festészetben jeleskedtek. A nyírbaktai *Lossonczy (Schwartz) Ibolya*, aki Nyíregyházán járt középiskolába, szobrászként vált ismertté Európában. *Spányi (Stem) Géza* nyíregyháza jeles magán és kórházi főorvosa művészeti íróként, művészetszervezőként a nyíregyházi kerámia megteremtőjeként írta be nevét a város kultúrtörténetébe. Grafikus és keramikus tehetségét Jónás Andrásról és Bessenyei Györgyről készült plakettjeiben hagyta örökül. Kultúraszervező tevékenysége a megyei iparművészet, a népiar a háziipar megszervezésében és felszínre hozásában mutatkozott meg. *Neubrunn Tóbiás* a helyi tanítóképző festőművész-rajztanáráként adta át tudását a felnövekvő generációknak.

A magyar **filmművészet** kiemelkedő tehetsége volt a dombrádi születésű *Gaal Béla*. Többek között a Csak egy kislány van a világon (1929), a Meseautó (1934), a János vitéz (1938) kötődik a nevéhez.

A helyi fotózás, a **fotóművészet** kiemelkedő alakja volt *Róna Miklós* a két háború között. A táncművészetben Füredi Henrik zeneiskola igazgató leánya, *Márta* vált országos nevévé. A szépszájú táncoktató között *Kálmán (Kohn) Éva* írta be nevét a város polgárai szívébe.

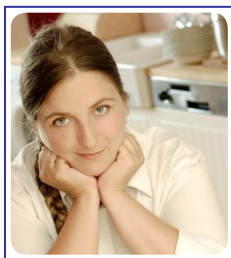
Nyíregyházi, szabolcsi zsidó **írók, költők** is igen szép számmal találhatók a magyar irodalomban. A teljesség igénye nélkül felsorolva őket: **Ágoston (Adler) Ernő**, *Béldi (Goldstein) Izidor*, *Berend (Bleuer) Margit*, *Bosnyák (Bergstein) Béla*, *dr. Berend (Bleuer) László*, *dr. Berend (Bleuer) Miklós*, *dr. Bernstein Béla*, *dr. Silberfeld Jakab*, *dr. Spányi Géza*, *Éri Halász Imre*, *Gádor (Guttman) Béla*, *Huszthy (Klajn) Jolán*, *Kelen László*, *Király Aladár*, *Lázár (Léderer) Miklós*, *Leveleki (Lichtblau) László*, *Lovas (Lichtmann) László*, *Mariss /Pálfülöp Hercz/ József*, *Pálfülöp Hercz Mária*, *Tarcali (Lów) Dezső*.

Egy újság lehetőségeit meghaladja e széles és sokszínű paletta részletes bemutatása. Közülük emelek ki néhány kiválóságot, illetve intézményt, s a Sófár következő számaiban rólok jelennek meg írások

Toth Sándor helytörténész

— Nyíregyházi zenede. A Füredi testvérek zeneiskolájukat a jövő tanévben tetemesen kibővítik. Tájékoztás céljából felkerik azon t. szülőket, kik a jövő iskolai évben gyermekeiket intézetükbe beírni óhajtják, sziveskednének ezt velük lehetőleg már most tudatni, megjelölésével az illető hangszernek, melyre gyermekeiket taníttatni óhajtják, hogy a jelentkezéseket már most előjegyzésbe vehessék. Elegendő írásbeli (levél utján) jelentkezés is Dr. Füredi Lajos-hoz (Kossuth utca 2. sz.) címezve, esetleg ugyanott személyesen a deli órákban. Jelentkezések elfogadtnak hegedű, gordonka, zongora és esetleg egyéb tanszakokra is. Felvételnél mindkét nembeli növendékek már 6 éves kortól kezdve. A beiratkozások és felvételek f. évi augusztus hó végétől kezdődőleg fognak eszközölni, miről annak idején a közönség részletes értesítést fog nyerni. Tekintettel az előnyös vasuti összeköttetésekre, a Nyíregyháza vidékén lakó szülők is bejárathatják gyermekeiket e zeneiskolába, melynek tanrendje ennek megfelelőleg lesz megállapítva. Tandíj: havi 12 kor. Beiratási díj 6 kor. lesz.

Egy hír a Nyírvidék 1908. július 5-i számában

FŰSZER ÉS LÉLEK

Hámántáska és jeruzsálemi kalács

Misloách mánot – az egyik legszebb micva, amit érdemes lenne újra gyakorolnunk!

Nagyon sajnálom, hogy Magyarországon kezd feledésbe merülni az egyik legfontosabb, de kétségtelenül a legkedvesebb purimi micva, a misloách mánot, vagyis az „ételadagok” küldése. Nagyszüleink, dédszüleink még nagyon megadták a módját, hogy purim előtt tíz, de akár húszféle süteményt süssenek, majd azokat a családtagoknak és barátoknak is apró csomagokként szétküldjék. Általában a gyerekekkel küldtek egy-egy adagot, hogy estére, mire a család asztalhoz ült, akár száz különböző sütemény is kerüljön a tányérokra.

Ha csak tíz család küldött ugyanis tízféle aprósüteményt, már meg is volt a száz, még akkor is, ha annak a fele egészen biztosan egyforma volt, valami korabeli felkapott recept.

Érdekes, hogy a hámánfület, amit manapság sütünk purimra, nyolcvan éve még alig ismerték valahol Magyarországon, ezért az csak később, Izraelből és Amerikából szivárgott vissza az „oházába”. Sütöttek viszont flódnit, kindlit, mindenféle zsiros tésztát borral, sok borssal, pogácsákat, apró „csókokat”, mézespuszedlit, almáspitét, és a legszebb, legnagyobb barheszeket, ami csak befért a kemencébe. Mindezt jó sok mazsolával, esetleg egy kis citromhéjjal fűszerezve.

Én most az évtizedek alatt klasszikussá vált hámánfülereceptet osztom meg az olvasóval, azt a típust, ami mindig a legfinomabb az összes közül, és a pár éve népszerű jeruzsálemi kalácsot, a babkát. A babka népszerűségét az egész világon Yotam Ottolenghi izraeli séfnek köszönheti, aki Jeruzsálemről szóló, magyarul is megjelent remek szakácskönyvében megoszt egy receptváltozatot. Bár a babka nagyon látványos sütemény, hasonlót mi, magyar zsidók is ismerünk, csak csurgós kalács vagy szombati csokoládés kalács néven, és talán nem ennyire látványosan fonva. Nem csak purimkor érdemes felvenni a repertoárba!

Ha valaki szívesen teljesítené ezt a purimi micvát, vagyis ajándécsomagokat küldene a barátainak, akkor jó, ha tudja, hogy minél több adagot és minél nagyobb csomagot küld valaki, annál szebben teljesíti a micvát. Csak olyan ételt vagy italt szabad a csomagba tenni, ami azonnal alkalmas a fogyasztásra, nem kell megfőzni, megsütni. De persze nyugodtan csomagolhatunk egy palack bort is, esetleg valami különlegesebb gyümölcsöt, süteményt vagy akár egy egész kosár friss pogácsát is. Fontos, viszont, hogy az ajándékkal semmiképp ne bántsuk meg azt, akinek küldjük, vagyis adjuk meg a módját, és ha egy rászoruló családot ajándékozunk is meg, nekik is olyat csomagoljunk, aminek mi magunk is örülnénk, mert különleges, ünnepi. De természetesen nem az anyagi érték a fontos.

Másik micva, ami az étkezéshez kötődik, a purimi lakoma rendezése. Ha módunkban van, hívjuk meg a családot, a barátokat, együnk finomakat, és igyunk hozzá jó borokat.

Purimi aprósütemények

Hámántáska

63 dkg liszt,
40 dkg vaj vagy margarin,
18 dkg porcukor,
csipet só,
2 tojássárgája,
1 citrom reszelt héja,
sűrű, házi szilvalekvár, esetleg dió-
vagy máktöltelék

A hozzávalókból késes robotgéppel tésztát gyúrunk, majd deszkára borítva két labdát formázunk belőle. Kissé ellapítjuk, majd fóliába csomagoljuk, és minimum 4 órára a hűtőszekrénybe tesszük pihenni. Ha nincs robotgépünk, természetesen csi-

nálhatjuk kézzel is, de figyeljünk oda arra, hogy ne gyúrjuk, melegítsük túl a tésztát a kezünkkel, hanem a lehető leghamarabb morzsoljuk össze a vajat a liszttel.

Előmelegítjük a sütőt 180 fokra. Egy sütőlemezt sütőpapírral bélelünk. A tésztát két sütőpapír között 2 milliméter vékonyra nyújtjuk, majd 8-10 centis pogácsaszaggatóval kiszúrjuk. A körök közepébe egy-egy kiskanálnyi töltelékkel teszünk, vigyázva arra, hogy ne töltsük túl, mert akkor kifolyik sütés közben. A tésztakörök mindhárom oldalát felhajtjuk, szorosan összecsiszítjuk, és a sütőlemezre helyezzük. 10-12 perc alatt szép pirosra sültek.

Jeruzsálemi kalács (babka)

Hozzávalók 2 darabhoz:

A kelt tésztához:

60 dkg liszt, 12 dkg cukor, 2 zacskó szárított élesztő, 1 tk só,
3 tojás, 1,3 dl hideg víz, 15 dkg puha vaj

A töltelékhez:

20 dkg étcsokoládé, 15 dkg vaj, 5 dkg porcukor,
5 dkg hollandi kakaópor, 1 tk só, 1 narancs reszelt héja

A sziruphoz:

25 dkg cukor, 1,5 dl víz

A tésztát előző este összeállítjuk, majd fóliába tesszük és egy éjszakát pihentetjük. Ez fontos lépés, nem szabad kihagyni! A lisztet, a cukrot, az élesztőt, a sót, a tojást és a vizet egy tálba tesszük, majd összedolgozzuk. A vajat csak kanalanként adjuk hozzá. Fényes, rugalmas tésztát gyúrunk. A hűtőben reggelre kissé megkel, pont jó így, nem kell a pulton langyosítani.

A töltelékhez egy tálba tesszük a csokoládét és a vajat és a mikró legkisebb fokozatán, ami általában a melegen tartó funkció, összeolvasztjuk. Hozzáadjuk a porcukrot, a kakaóport és a sót, és belereszeljük a narancshéjat. Hagyjuk teljesen szobahőmérsékletre hűlni, mert ha langyos, akkor folyik, és nem lesz szép a kalács.

A tésztát két egyforma részre osztjuk, majd lisztezett deszkán a lehető legvékonyabbra nyújtjuk. Megkenjük a csokis töltelék felével, és az egyik hosszú oldalától indulva szorosan feltekerjük, majd hosszában félbevágjuk. Töltelékkel felfelé szorosan összefonjuk a kalács két szarát, úgy, hogy a töltelék mindig felfelé nézzen.

Sütőpapírral bélelt formába tesszük, majd megismételjük a másik adag tésztával is. Előmelegítjük a sütőt 180 C fokra, végül a kalácsot 30 perc alatt megsütjük.

Közben összeforraljuk a cukrot és a vizet, majd, langyosra hűtjük. A sütőből kivéve a jeruzsálemi kalácsokat még forrón meglöcsöljük a sziruppal. Langyosan a legfinomabb!

IRODALMI ARCKÉPCSARNOK 21.

A két nagy Somlyó

Ezúttal nem egy, hanem két művésről lesz szó, pontosabban egy hírlapíró bohém költőről, Somlyó Zoltánról (1882-1937) és a fiáról, a nem hírlapíró és nem bohém, de ugyanolyan jó költőről, Somlyó Györgyről (1920-2006).

Somlyó Zoltán családneve eredetileg Schwarz volt, de ez nem olyan fontos, sokkal fontosabb, hogy (mint az köztudomású) ő volt a Kosztolányi Dezső által írt Esti Kornél novellák egyik hőse, továbbá annak a triumvirátusnak az egyik tagja, amelynek másik két tagja az említett Kosztolányin kívül Karinthy Frigyes volt, aki, mint tudjuk, szintén zsidó származású volt.

A Somlyó Zoltánnal és Karinthy Frigyesrel ápolat fiatalkori barátsága az oka annak, hogy Kosztolányi Dezsőnek nem tudom megbocsátani sem a Tanácsköztársaság bukása után indított antiszemita rovatát, sem annak a díszkiadásban megjelent, irredenta kiadványnak a szerkesztését, amelyhez a főmértóságú úr, későbbi tömeggyilkos, azaz Horthy Miklós írt előszót. Kosztolányi és Horthy egy kötetben! Na, nem. (Nemcsak én vagyok így ezzel. Kevesen tudják, de a legendás két jó barát elhidegült egymástól: Hatvany Lajos, a Nyugat c. folyóirat egyik alapítója 10 évig nem állt szóba Kosztolányival, sokáig a köszönését sem fogadta – meg tudom érteni).

Kosztolányitól Somlyó Zoltán sem ezt érdemelte. Pláne nem úgy, hogy számára zsidósága igenis fontos volt (Karinthynak kevésbé), ami egyebek mellett abban is megnyilvánult, hogy a Patai József által alapított, régi Múlt és Jövő folyóiratnak Somlyó Zoltán volt a vezető költője. A lapban több mint 150 (!) verse jelent meg. Éppen ezért üdvözlendő, hogy a jelenlegi Múlt és Jövő (amelynek Kőbányai János a vezetője) már évekkel ezelőtt megkezdte Somlyó Zoltán összes műveinek kiadását, sőt, külön kötetben gyűjtötte össze azokat a korabeli zsidó sajtóban publikált munkáit, amelyek annak idején önálló kötetekben nem jelentek meg.

Somlyó elsősorban hírlapírásból és műfordításból élt, napilapoknak és folyóiratoknak egyaránt dolgozott, Nagyváradon írt a Szabadság című lapnak, Budapestre kerülve pedig a Pesti Hírlapnak, majd a Pesti Naplónak. (A Wikipédia Somlyó Zoltánról szóló szócikkében ne bizzanak meg, ott az olvasható, hogy a Magyar Nemzet munkatársa is volt, csak hát amikor a Magyar Nemzetet 1938-ban megalapították, Somlyó Zoltán egy éve már nem volt az élők sorában.) Sokszor úgy gondolunk rá a korabeli nagyok (Ady és a többi nyugatos) árnyékában, mint afféle másodhegedűre, holott ha elmélyedünk a műveiben, megérezzük, hogy nagy formátumú alkotó volt – ám az újságírás (tapasztalatból beszélek) képes szétforgácsolni az ember életét, energiáit és idejét. Olvasásuk csak el az 1911-ben megjelent, Az átkozott költő című kötetét (ez a

kedvencem tőle). Hidegleglősen szép verseket találhatnak benne, egyik leggyönyörűbb és legfájdalmasabb a Hajnali imádság, ennek idemácsolom az első három strófáját: „A szűk Könyök uccán hazamegyek, / most hajnali három óra. / Istenem, vezess a jóra! // Békevirágok e szürke kövek / és béke e hajnali ég. / Istenem, szeretsz-e még? // Zül- lenem, hullanom rendeltetett / és lehull, aki arravaló. / Légy velem, Mindenható!”

Sem életében, sem halálában nem kapta meg a szerintem megérdemelt elismerést – ezért örülök neki, hogy a fiát mintha az apja helyett is elhalmozta volna az élet. Somlyó Zoltán viszonylag későn, 38 éves korában lett apa: a második házasságából, Bolgár Margittól született György nevű fia, aki szinte az összes létező díjat megkapta (tegyük hozzá: megérdemelten). Kossuth-díjas volt, továbbá többször kapott

József Attila-díjat, tagjai közé választotta a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia és a francia Mallarmé Akadémia tagja, sőt, alapító tagja lehetett a hatalmas presztízű Digitális Irodalmi Akadémiának, nem mellékesen ő volt a Magyar Költészet Napjának kezdeményezője.

1920-ban született, s alig múlt 16 éves, amikor az apja meghalt. De szerencsére Somlyó Zoltán a fiát még időben bevezette a maga társaságába, azaz a mára klasszikussá lett költők, írók világába. Somlyó György személyesen ismerte Karinthy Frigyes, József Attilát, Radnóti Miklóst, találkozott a Nyugat első nemzedékének legtöbb

alkotójával (Ady Endrét kivéve, de hát vele meg az apja volt jóban). Micsoda gyerekkor! Istenek között ülni és figyelni!

Ákárcsak az apja, ő is frankomán volt: Somlyó Zoltán meglehetősen sok XIX. századi költőt fordított (köztük legnagyobb kedvencemet, Charles Baudelaire-t), ennek szinte egyetlen folytatása volt, hogy Somlyó Györgyöt is megígérte a francia kultúra szelleme. (Megadott neki az is, hogy éveket éljen Franciaországban.)

Nem szeretnék Somlyó-szakértő színben feltűnni, de az a benyomásom, hogy míg az apja költészete a magyar világban és a magyar zsidó világban mozgott, a fia horizontja tágasabb volt, ő filozofikusabb, teoretikusabb alkat. Olvassák csak az Európa című versének kezdősorait! „Keletre vagy Nyugatra / dereng az Androméda? / Ezt Kopernikusz óta / már a gyerek se kérdi. / Keletre vagy Nyugatra / van-e Nyugat Kelet? / Merre is van Nyugattól / Kelet Nyugat Kelettől?”

Hogy finoman fejezzem ki magam: aktuális ma is...

Kácsor Zsolt

A képek forrása: Kritika, 1980/9. 19., Heti Válasz, 2002. jan. 18. 70. (Arcanum Digitális Tudománytár)

Somlyó Zoltán
(1882-1937)

Somlyó György
(1920-2006)

Temetői nyitvatartás

A vasárnapi és pénteki nyitvatartás évszaktól függetlenül 9.00–12.00-ig. Hétfőtől csütörtökig április 01. és október 14. között 9.00–16.00-ig, október 15. és március 31. között 9.00–12.00-ig látogatható. Zsidó és állami ünnepeken zárva van, az állami ünnepeken vagy a hivatalos nyitvatartási időtől eltérő időpontokban a temető gondnokával történő megállapodás alapján látogatható.

Csalószki István temetőgondnok elérhetősége: 06-20-4977-532

SÓFÁR

a Nyíregyházi Zsidó Hitközség folyóirata

Postacím: 4400 Nyíregyháza, Mártírok tere 6.

E-mail: sofarnyzsh@gmail.com Tel./fax: (36)-42-417-939 Web: www.sofar-ujtag.hu

Tördelés, nyomtatás: Gprint Iroda (4400 Nyíregyháza, Szarvas u. 37/A)

A folyóirat ingyenes!

Számlaszám: OTP 11744003-20331427

Lapalapító és fotók: Tóth-Ábri Péter

Szerkesztő: Kertész Gábor

Felelős kiadó a Nyíregyházi Zsidó Hitközség

IBAN: HU56 1174 4003 2033 1427 SWIFT CODE: OTPVHUHU

A lap MAZSÖK támogatásból valósult meg.